

ЗА ЛЕКСИКАЛНАТА ЧАСТ НА УЧЕБНИКА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ЗА РУСНАЦИ *БОЛГАРСКИЙ ЯЗЫК. ПРАКТИЧЕСКИЙ КУРС*

Abstract: Among the major principles of the modern teaching of the foreign languages are the practical orientation and the functional approach, i.e. including situations, thematic and problems from real life into the studying process. Also, it is important for the peoples to discover the „world“ of the language – the traditions, the history, the culture and lifestyle of the nation speaking the language in question. The new manual of Bulgarian language, named *Bulgarian language. Practical Course* in its lexical aspect facilitates the development of the communicative competence. Everyday situations, presented in the texts reflect the life of modern youths, words and expressions, typical of the modern young people in Bulgaria, are presented in the dialogs. The cultural and other background information about the country is presented in authentic texts, as well in specifically written for learning purposes. For better understanding of the stylistic variations of Bulgarian, the manual contains examples of the literary texts, texts of publicistic genre and popular science. There are also anecdotes, jokes, idiomatic expression and proverbs reflecting the cultural thought pattern and mentality of Bulgarians. Also there is description and explanation of the gesticulation, included in Bulgarian etiquette (which differs from the Russian).

Key words: communicative competence, etiquette, proverbs, idiomatic expressions, gesticulation

Първият учебник по български език с комуникативна насоченост, предвиждан за 350–400 учебни часа, е публикуван в Русия (СССР) през 1985 година. Автори – Ст. Гинина, И. В. Платонова и Р. П. Усикова. Той е съобразен с изискванията на програмата за изучаване на чужди славянски езици в хуманитарните факултети към МГУ и препоръчан от Министерството на висшето и средно специално образование на Съветския съюз (СССР) за студентите, следващи във вузовете на страната по специалности „Славянски езици и литература“ и „Руски език и литература“.

Целта му беше да решава комплексната задача за развитие навиците на устната реч и четене на обществено-политическа и художествена литература, а също така и на навиците на превода на несложни текстове на български език. Още една от най-важните задачи за авторите на учебника беше учащите се да се запознаят със страната на изучавания език – с живота на съвременна България, с нейната география, с някои по-важни моменти от историята, с прочути личности, с народни обичаи и образци на художествената литература. Затова битовите теми са свързани със странознание и в много от тях се

описват епизоди, реални за руските и българските персонажи в България. Материалът е представен така, че още от първите уроци студентите можеха да водят беседа на темите, отразяващи тяхното ежедневие – учене, бит, семейство, приятели, прекарване на деня в делници и празници, храна, магазини, спорт и т.н. (Гинина и др. 1985: 3).

В края на XX и началото на XXI век преподаването на славянските езици в Русия започна да се разширява, в няколко московски училища беше въведен български език. Двайсет години след първия учебник беше написан специален учебник за ученици – „Давайте вместе учить болгарский. Учебник для начинающих“ (2. изд. 2011) автори В. Н. Гливинская и И. В. Платонова (Гливинская, Платонова 2004).

Той е за по-малко учебни часове – към 250, без страноведска тематика, но с по-ярко изразен функционален подход към обучението – животът на персонажите е доближен до реалния, а тяхната реч – до естествената младежка реч. В учебника има гатанки, анекдоти, шеги, фразеологизми. Има и текстове с национални реалии – обяснява се какво е това българска баница и се разказва как българите посрещат Коледните празници със сурвакари и сурвакарски пожелания. Трябва да се отбележи, че учебникът успешно се използва при обучение на студентите от хуманитарните факултети с хорариум около 300 часа, ползват го и просто желаещи да научат езика.

Обаче учебник за по-високо ниво на обучение нямаше. Старият от 1985 г. вече е изчерпан и е остарял. Въпреки това на пазара се появяваха и пиратски сканирани издания на този учебник, той беше също така публикуван под друго име след известно манипулиране със съдържанието. (Например един от тези „автори“, наричан съставител, е г-н Н. К. Пейков от Чебоксарския университет). Всичко това свидетелстваше, че необходимостта от нов, отговарящ на целите и задачите на съвремеността учебник, е назряла отдавна.

В нашия бързоразвиващ се свят постоянно се внася нещо ново.

И чуждоезиковото обучение, тясно свързано с живота на обществото, моментално реагира на това. Ето един показателен пример.

Сега в Русия с голямо желание се купуват сравнително евтини за руснаците български недвижими имоти. Въпреки че езиците са близки, общуването на руските хора с българите не става лесно. Трябва да има някои знания и навици поне на най-ниското ниво – за оцеляване. В Москва има курсове в Българския културен институт. Но не всички поради различни причини могат да се занимават там.

И издателствата веднага пускат на пазара самоучители. Един от тях – „Болгарский язык. Самоучитель“ – излиза в издателство „Живой язык“ през 2010 година. Написан е за кратко време, авторите са младите преподаватели М. Макарецв и Т. Жерновенкова (Макарецв, Жерновенкова 2010). Интересно е лексикалното съдържание на „Самоучителя“. Темите на уроците имат общ сюжет: едно младо руско-българско семейство иска да си купи вила в България. Те се обръщат към една московска агенция, която им урежда посещения-

ето в България. Фактически в Учебника са представени най-необходимите ситуации, с които се среща човек при купуване на имоти. В „Самоучителя“ има такава лексика, която не се е срещала по-рано дори в учебниците, издадени в България. Тя е свързана с: наемане на кола, загубване на портмоне, пътно произшествие, действия при покупко-продажба, включена е и юридическа терминология.

Сега, по време на глобализацията, ако някой казва, че владее чужд език, значи той има добре сформирана комуникативна компетентност и умение да решава комуникативните задачи с речеви средства.

Едни от основните принципи на съвременното обучение са практическата насоченост на обучението и функционалният подход, т.е. включване в процеса на обучение на реални теми, ситуации, проблеми, доближаване до естествените условия на общуване. Но за да могат да общуват и да разбират своите партньори, хората трябва да знаят още техните обичаи, история, култура, условия на живота.

И в съвременния учебник вниманието трябва да се обърне към формиране на социокултурна компетенция с комуникативна насоченост.

При създаването на учебник *Болгарский язык. Практический курс* не биваше да се отхвърля всичко добро, което има в стария учебник. Затова подробно представих неговата концепция.

В нашето съвремие целите на обучението по чужди езици се унифицираха и според Европейския стандарт се класифицират по нивата на ALTE – от A1 до C2. Целите и задачите на обучението по новия учебник в плана на комуникацията (разбира се, с използването на други, допълнителни материали) са – от нулата да се стигне до ниво B2-C1. Затова и лексикалните теми на уроците са съобразени с темите от демонстрационните тестове за получаване на сертификат за владееене на български език на това ниво (Григорова и др. 2003: 9–10).

За изминалите почти 30 години, бурни и динамични, с промени в социално-икономическия живот, лексиката в българския език се е променила кардинално. Дори битовата, да не говорим за обществената. Например, в обичайната тема „Телефонен разговор“ се промениха реалиите и се наложи да въведем такива думи, като *GSM* и *мобилен телефон* (появилата се отначало дума *мобифон* вече почти не се употребява), *симка* (*сим карта*), *есемес*. Промени се и самото използване на телефона. Разшири се използването на компютъра. Тук също има особености при написване и на кратките съобщения, и на писмата, особено между младите хора. И в речта на персонажите трябва да се отразява съвременната лексика на студентската младеж.

Всички учебни текстове с битови ситуации в учебника наподобяват драматически произведения – описание на действието, ремарки, диалог. Те са свързани с общи действащи лица и са представени като сценки от живота им в Москва и София. Това позволява обучаващите се да се запознаят с България, с нейната столица, с живота на българските студенти.

Във всеки урок има рубрика „Етикет“, който е свързан с темата на текста или е близък към нея. Тук се дават готови конструкции, използвани в различни жизнени ситуации – при представяне, покана, молба, за изразяване на съгласие, уклончив отговор, учудване и т.н. Автоматичното владение на такива фрази сменя трудностите при общуване на български език.

Необходимо беше да се вземат под внимание и невербалните знаци с етикетно предназначение. Не е толкова страшно, ако жестът се употребява едновременно с вербален акт (например, *кимване с глава* при произнасяне „добър вечер“). Но понякога жестовете могат да се употребяват самостоятелно, вместо вербалния акт, и при това да не съвпадат в българския и руския език. Някои от жестовете на българите, които не съществуват при руснаците, или съществуват, но с някои отличия, са включени в Учебника с описания и обяснения. Например, *кимване с глава* и „*цъккане*“ при отричане; *дърпане на окото* при възразяване; *разперване на палците на ръката* при характеристика на човека като непестелив, прахосник; *гледане в очите* при чукане с чаши на трапезата.

Ако жестовото поведение се възпроизвежда във вербалния език с устойчиви съчетания, такива фразеологизми се привеждат задължително, тъй като свидетелстват за националната специфика, напр. *еди-кой си има широки пръсти*, *плюй си в пазвата* и т.н.

Има и други фразеологизми, от една страна – най-употребими, познати от всички, от друга – често срещани в студентския живот, например *стискам палци*. Те се дават само в контекста, по-често в диалога – за формиране на навици при употребата на фразеологични съчетания в речта на учащите се.

В *Практическия курс*, както и в стария учебник, има текстове за най-прочутите български обществени дейци, исторически личности и за най-важните моменти от историята на България. Културата и страноведската информация се отразява както в учебника, така и в автентични текстове. За разбиране на стиловите отличия на българската реч се привеждат най-добри образци от художествената, научно-популярната литература и публицистиката. Представени са анекдоти, вицове, шеги, пословици и поговорки, фразеологизми.

Именно в тези „малки форми“ най-ярко се проявява националният менталитет. А фразеологията въобще се смята за съкровищница на народната психология, именно в нея се отразяват етническите черти на народа, особеностите на традициите и културата. Когато „малките форми“ се научават наизуст, решават се две задачи: разширяване на лексиката, а също така и трениране на фонетичните навици и по-добро запомняне на граматичните структури.

От пословиците се избират или пълни еквиваленти, или фразеологични аналози на руските.

На някои места въвеждаме и фразеосхеми, но това е един от първите опити за използване на фразеосхемите в практическия учебник от подобен род. Трябва да има упражнения, при това в диалозите, тъй като тези конструкции се употребяват в говоримата реч.

Допълнителната лексика не се дава като списък, а пак предимно във вид на минидialogи – за разширяване на реални ситуации.

В учебника има допълнителни текстове. Те са разнообразни (стихове, песни, анекдоти, шеги, откъси от произведения на художествената литература) и са предназначени за различни цели – затвърдяване на коректното произношение, илюстрации на граматичния материал, разширяване на лексикалните теми, възможност студентите да се запознаят с образци на художествени произведения.

Мислим, че с такава разнообразна лексика и с помощта на различни и разнопланови целенасочени упражнения Учебникът ще изпълни своите задачи и, в частност, ще съдейства за формиране на интегрални дейностно-практически умения (компетентности): езикова, речева, комуникативна и социокултурна.

ЛИТЕРАТУРА

Гинина и др. 1985: Гинина, Ст., И. В. Платонова, Р. П. Усикова. *Учебник българско-го языка*. Москва: Изд. Московского университета. 440 с.

Гливинская, Платонова 2004: Гливинская, В. Н., И. В. Платонова. *Давайте вместе учить болгарский. Учебник для начинающих*. Москва: АСТ – Астрель. 271 с.

Григорова и др. 2003: Григорова, М., А. Борисова, Д. Фингарова. *Тестове за ниво*. София: Д-р И. Богоров.

Макарцев, Жерновенкова 2010: Макарцев, М. М., Т. Г. Жерновенкова. *Болгарский язык. Самоучитель*. Москва: Живой язык. 224 с.